

ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

ΛΥΠΗΡΗ ΑΠΟΣΥΡΣΗ, ΝΕΑ ΜΑΧΗ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ*

Στο πρόσφατο παρελθόν η ελληνική κοινωνία διχάστηκε πάνω σε διλήμματα όπως η αναγραφή ή μη του θρησκειώματος στις αστυνομικές ταυτότητες και η τήρηση ή μη του κανόνα σύμφωνα με τον οποίο ο καλύτερος μαθητής κρατά τη σημαία του σχολείου του κατά τις σχολικές παρελάσεις ακόμα και όταν ο μαθητής είναι αλλοδαπός. Τα διλήμματα αυτά ορίζουν τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε όσους αντιλαμβάνονται την Ελλάδα ως κέντρο όλου του κόσμου και σε όσους την θέλουν, πάνω από όλα, μέλος, αν όχι συνδημιουργό, μιας ευρύτερης κοινότητας κρατών, ευρωπαϊκών και μη, που βρίσκονται σε δημιουργική αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Παραδόξως, όμως, όσοι θεωρούν την Ελλάδα κέντρο του κόσμου, έχουν σχετικά πεπερασμένους ορίζοντες. Στηρίζονται σε θεσμούς που σε παγκόσμια κλίμακα έχουν συγκριτικά μικρό ακροατήριο (Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία) ή αυτοπροσδιορίζονται με βάση αντιπαλότητες σε ένα στενό γεωγραφικό χώρο (Ελλάδα-Τουρκία). Αντίθετα, όσοι παρατάσσονται από την άλλη μεριά της διαχωριστικής γραμμής είναι έτοιμοι να δεχθούν τον εμπλουτισμό της συλλογικής μας ταυτότητας, αναγνωρίζοντας ότι η ελληνική κοινωνία έχει αλλάξει (εισροή ξένων μεταναστών, σταδιακός εξευρωπαϊσμός θεσμών και νοοτροπιών) και ότι πολλοί Έλληνες έχουν πια μια διαφορετική σχέση με τον κόσμο (ελληνικές ιδιωτικές επενδύσεις στο εξωτερικό, χιλιάδες φοιτητές σε ξένα πανεπιστήμια, παρουσία Ελλήνων σε κεντρικούς ευρωπαϊκούς θεσμούς και ιδρύματα).

Το πώς τοποθετήθηκε κανείς απέναντι στο βιβλίο ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού, σε όλο το χρονικό διάστημα από το Φθινόπωρο του 2006 μέχρι τη λυπηρή απόσυρσή του τον Σεπτέμβριο του 2007, ήταν ενδεικτικό του αν καταλάβαινε το ουσιαστικό: ότι δηλαδή το βιβλίο αυτό φώτιζε και έκανε αδρή την παραπάνω διαχωριστική γραμμή και ότι μιλώντας για το βιβλίο μιλούσαμε για «τον ίδιο μας τον εαυτό και την κοινωνία στην οποία εντάσσεται... Το διακύβευμα είναι η σημερινή ελληνική κοινωνία, οι συλλογικές νοοτροπίες, οι μυθολογίες, τα στερεότυπα και οι ιδεολογίες που τη διατρέχουν».¹

Το δίλημμα «ναι ή όχι στο βιβλίο ιστορίας» δεν ευνοούσε ισοπεδωτικές απόψεις του είδους «αρνούμαι να τοποθετηθώ, καθώς δεν υπάρχει μία ιστορική αλήθεια και άλλωστε όλα τα σχολικά εγχειρίδια όλων των κρατών-εθνών είναι ίδια, δηλαδή παραμορφώνουν το παρελθόν γιατί υπηρετούν τον πολιτικό σκοπό της σφυρηλάτησης εθνικής ταυτότητας». Μια, γνωστή και καλή απάντηση σε αυτήν την ισοπεδωτική άποψη (που δυστυχώς εκφράστηκε ακόμα και από ιστορικούς και κοινω-

νιολόγους), είναι ότι το παρελθόν δεν «παραμορφώνεται», αλλά προσφέρει διαφορετικές απαντήσεις ανάλογα με το ποιος και το πώς του υποβάλλει ερωτήσεις. Άλλη απάντηση στην ίδια άποψη είναι ότι, αν υποθέσουμε ότι το παρελθόν είναι ένα και απαράλλαχτο, ακόμα και αν όλοι οι φακοί της ιστορικής έρευνας είναι παραμορφωτικοί, μερικοί είναι πιο παραμορφωτικοί από τους άλλους.

Ο φόβος της αβεβαιότητας

Το συμβολικό στοιχείο σε όλα αυτά τα ζητήματα (στερεότυπα στην ιστορία, αναγραφή θρησκειώματος στις ταυτότητες, ποιος ορίζεται σημαιοφόρος) συναντιέται με το ιδεολογικό. Οι υποστηρικτές της διατήρησης στερεοτύπων στο βιβλίο ιστορίας αποτελούν σύνολο ατόμων το οποίο τέμνεται κατά μεγάλο μέρος με το σύνολο εκείνων που επιθυμούν την αναγραφή του θρησκειώματος στις ταυτότητες και με το σύνολο εκείνων που θέλουν να κάμπτεται ο κανόνας της αξιοκρατίας ως προς το ποιος θα φέρει τη σημαία, αν τυχόν ο καλύτερος μαθητής είναι αλλοδαπός. Η τομή των τριών συνόλων είναι η παρωχημένη εθνική κουλτούρα που εκδηλώνεται με το φόβο για το καινούργιο, την έλλειψη ανοχής στο διαφορετικό, τον εθνοκεντρισμό και την καχυποψία απέναντι στον ορθό λόγο.

Το βιβλίο ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού βρισκόταν στον αντίποδα όλων αυτών. Στηριγμένο στα πορίσματα της σύγχρονης ιστορικής έρευνας, το βιβλίο –ευτυχώς– υπονόμει διάχυτα στερεότυπα, δηλαδή αποδεδειγμένα ψευδείς γενικεύσεις, όπως την ύπαρξη «κρυφού σχολείου» την εποχή της Τουρκοκρατίας. Ποιος θα δεχόταν να διδάσκονται οι μαθητές του δημοτικού βιβλίου φυσικής με πορίσματα που έχουν απορρίψει προ πολλού οι φυσικοί επιστήμονες; Βέβαια η φυσική και η ιστορία διαφέρουν πολύ, όχι όμως κατά τη βασική παραδοχή ότι, χρησιμοποιώντας επιστημονικές μεθόδους, μπορούμε να προσεγγίσουμε τα φυσικά ή τα ιστορικά φαινόμενα καλύτερα από ό,τι οι προηγούμενοι από εμάς, απορρίπτοντας υποθέσεις έρευνας που κάποτε νομίζαμε σωστές. Ίσως να μην ξέρουμε ακριβώς τι ισχύει, αλλά σε ορισμένα θέματα ξέρουμε τι δεν ισχύει (π.χ., ο ήλιος δεν περιστρέφεται γύρω από τη γη, οι κάποτε δημοφιλείς ρατσιστικές διακρίσεις σε ανώτερες και κατώτερες φυλές δεν έχουν κανένα επιστημονικό έρεισμα).

Το παζλ της ιστορίας

Το βιβλίο ιστορίας της ΣΤ' δημοτικού κατηγορήθηκε εσφαλμένα ότι δεν ήταν ελκυστικό για τους μαθητές, επειδή δεν περιλάμβανε εκτενή κείμενα, δεν ξετυλιγόταν ως μία μεγάλη αφήγηση. Εξαιτίας ακριβώς της έλλειψης αφηγηματικού λόγου, για την οποία το κατηγορούσαν οι αντίπαλοί του, το βιβλίο προσέφερε την ευκαιρία να αποσυνδέσουμε τις έννοι-

* Ο Δημήτρης Σωτηρόπουλος διδάσκει Πολιτική Επιστήμη στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

ες «σχολικό εγχειρίδιο» και «πλήξη», έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες στο μυαλό χιλιάδων ελλήνων μαθητών εδώ και δεκαετίες. Αν η έλλειψη επικών αφηγήσεων αφαιρεί τη δυνατότητα ταύτισης του μαθητή με ήρωες του έθνους, πράγμα για το οποίο ειδικότερα είχε κατηγορηθεί η συγγραφική ομάδα, τότε το βιβλίο βρισκόταν στο σωστό δρόμο. Βασικός σκοπός τέτοιων βιβλίων, στο επίπεδο του δημοτικού σχολείου, είναι η παροχή περιεκτικών γνώσεων και η αρχική εξοικείωση με την κριτική σκέψη. Για την ταύτιση με ήρωες του έθνους, στο βαθμό που είναι αναγκαία, υπάρχουν καλά παιδικά μυθιστορήματα και πολλές ταινίες τις οποίες ανελλιπώς προβάλλει η τηλεόραση κατά τις εθνικές επετείους. Με ένα παζλ κειμένων, εικόνων, χαρτών, πινάκων με στατιστικά στοιχεία, ακόμα και γελοιογραφιών, το βιβλίο της ΣΤ΄ δημοτικού αφαιρούσε τόσο από τους μαθητές όσο και από τους δασκάλους τους την ευκολία της απλής διεκπεραίωσης του μαθήματος της ιστορίας μέσω της αποστήθισης ολόκληρων σελίδων και μέσω της εξέτασης του μαθητή με αποκλειστικό κριτήριο την ικανότητά του για απομνημόνευση κειμένων. Ο αγώνας κατά της στείρας απομνημόνευσης διεξάγεται ήδη σε όλα τα επίπεδα της ελληνικής εκπαίδευσης, περιλαμβανόμενων και των μεταπτυχιακών σπουδών. Για να επιτύχει ο αγώνας σε αυτό το τελευταίο επίπεδο, πρέπει να έχει ξεκινήσει από πολύ νωρίς, από το επίπεδο του δημοτικού.

Πολλαπλές ταυτότητες

Τέλος, παρουσιάζοντας και άλλες πτυχές της ιστορίας, εκτός από τις πολεμικές αναμετρήσεις, όπως, π.χ., τις εξελίξεις στην ευρωπαϊκή ενοποίηση ή τον πολιτισμό, το βιβλίο προσαθούσε να συμβάλει, όσο του αναλογούσε, στη συνειδητοποίηση των νέων συλλογικών ταυτοτήτων οι οποίες αποτελούνται από επάλληλα στρώματα. Για παράδειγμα, τέτοιες συλλογικές ταυτότητες, συμπληρωματικές η μία της άλλης, είναι οι εξής: άνδρας ή γυναίκα – Έλληνας – Ευρωπαίος – πολίτης ενός κόσμου με προβλήματα χωρίς σύνορα, όπως, π.χ., το πρόβλημα της μόλυνσης του περιβάλλοντος. Με άλλα λόγια, οι νέες συλλογικές ταυτότητες, που διαμορφώνονται τώρα στον κόσμο από όσους έχουν το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον, δεν περιλαμβάνουν μονοσήμαντα την αντίληψη ότι το έθνος στο οποίο «ανήκει» κανείς είναι το κέντρο του κόσμου.

Είναι εντυπωσιακό το πόσα παλιά και νέα ζητήματα ανέδειξε ή επανέφερε, ταυτόχρονα και συμπυκνωμένα, η μάχη για το βιβλίο ιστορίας της ΣΤ΄ δημοτικού: διάχυση των αποτελεσμάτων της νεότερης επιστημονικής έρευνας σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης, μάχη κατά των στερεοτύπων, υπονόμηση της συνήθειας της αποστήθισης, ευαισθητοποίηση των μαθητών στο ότι ο κοινωνικός κόσμος σήμερα είναι ένα καλειδοσκόπιο πολλαπλών ταυτοτήτων. Το βιβλίο αποσύρθηκε, τα ζητήματα αυτά μένουν, η μάχη συνεχίζεται.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Στέφανος Πεσμαζόγλου, «Δέκα ενστάσεις για μία 'απόσυρση'», *Κυριακάτικη Αυγή*, 30 Σεπτεμβρίου 2007.